

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 20 – 2/2013.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_13/vanha-simila.pdf]

SEMINAARIRAPORTTI

VAIKEAT MUISTOT

Maria Vanha-Similä

Historian kipupisteitä. Kerrottu menneisyys ja jakautuneet muistot, Turku 22.3.2013.

Miten historian vaikeita hetkiä voidaan käsitellä? Miten muistitietotutkimus avaa historian raskaita ajanjaksoja ja tuo arkipäivän kokemukset uuteen valoon? Mitä yhtymäkohtia on Suomen sisällissodalla vuonna 1918 ja saksalaisten miehitysjoukkojen toimilla Roomassa keväällä 1944?

Kansainvälisesti tunnetun muistitietotutkijan, italialaisen Alessandro Portellin, teos *Käskey on täytetty: Historia, muisti ja verilöyly Roomassa 1944*, julkaistiin suomeksi syksyllä 2012. Suomen muistitietotutkijoiden verkosto (FOHN) halusi juhlistaa ja tuoda esiin muistitietotutkimuksen merkkiteoksen suomennosta järjestämällä seminaarin, joka kietoutui teoksen teemojen ympärille. Seminaari järjestettiin yhteistyössä Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen kanssa. Tilaisuudessa tarkasteltiin viidessä eri puheenvuorossa historian vaikeita hetkiä suomalaisten ja italialaisten esimerkkien avulla.

SOTIEN MUISTITIEDOSTA

Historian kipupisteitä -seminaarin avasi arkistonjohtaja, dosentti Ulla-Maija Peltonen (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Puheenvuorossaan hän kertoi kuulijoille Portellin teoksen tapahtumista ja taustoista. Maaliskuussa 1944 saksalaiset miehitysjoukot surmasivat Rooman Fosse Ardeatinella 335 siviiliä rangaistukseksi partisaanien edellisenä päivänä tekemästä attentaatista, jossa kuoli 33 saksalaisen poliisiyksikön miestä. Tapausten jälkeen heräsi kysymys, miksi partisaanit eivät ilmoittautuneet hyökkäyksen tekijöiksi, jotta sivullisten surmaamiselta olisi välttytty? Portelli pureutui tähän teemaan ja toi esiin mielenkiintoisen näkökohdan, joka oli aikaisemmin jäänyt pimentoon. Tieto rangaistuksesta annettiin vasta sen toteuttamisen jälkeen, joten partisaaneilla ei ollut mitään mahdollisuutta ilmoittautua. Virheellinen käsitys oli jäänyt elämään ja muuttunut yleiseksi tiedoksi. Portellin mukaan muistitietolähteet ovat luotettavia silloinkin, kun virheet ja ristiriitaisuudet eivät vastaa todellisuutta. Ne ovat itsessään jo tapahtumia. Voidaan kysyä, mitä ne merkitsevät, ja miksi asioista kerrotaan kuten kerrotaan. Muistitieto siis kertoo enemmän tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumista. Se myös avaa uusia seikkoja jo tunnetuista tapahtumista ja ilmiöistä.

Peltonen vertasi alustuksessaan Rooman kevään 1944 tapahtumia sekä Suomen vuoden 1918 tapahtumia, erityisesti Tampereen taisteluja keväällä 1918. Tapahtumien yhteisiä piirteitä ovat verilöylyn tehneiden harjoittama asioiden peittely, vastapuolen rikoksen suurentelu, omien tekemien hirmutöiden salailu, viranomaisten välinpitämättömyys sekä vainajien epäasiallinen kohtelu. Samat seikat yhdistävät molempia tapahtumia, mutta myös muita historian verilöylyjä. Miten tätä vaikeaa historiaa tulisi käsitellä? Aina uusi aiheita käsittelevä elokuva, näyttely, taideteos, tutkimus nostaa nämä historian kipeät hetket julkiseen tarkasteluun.

SUOMENTAMISEN HAASTEITA

Portellin teoksen suomentamisprosessi oli monin tavoin haastava. Kirjan julkaisu oli pitkään epävarmaa, kunnes mukaan lähti turkulainen Faros-kustannus. Teoksen suomentaja, FM Aulikki Vuola, kuvasi alustuksessaan suomentamisprosessia merkittäväksi henkilökohtaiseksi kokemukseksi, jonka kaltaiseen hän ei ole aikaisemmin törmännyt. Esityksestä huokui suomentajan innostus ja uppoutuminen käännettävän teoksen maailmaan. Aulikki Vuola on ansioitunut kääntäjä, joka on suomentanut esimerkiksi Carlo Ginzburgin mikrohistorialliset merkkiteokset *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista* (1996) sekä *Juusto ja madot* (2007).

Käskey on täytetty -teoksen alkuperäisversio on italiankielinen. Portelli, joka toimii amerikkalaisen kirjallisuuden professorina Rooman La Sapienza -yliopistossa, kirjoitti itse teoksesta myös englanninkielisen version. Kirjan suomennos on yhdistelmä näistä kahdesta eri teoksesta, jossa on huomioitu suomalaiset lukijat. On varsin poikkeuksellista, että suomennettu teos pohjautuu kahden teoksen eri versioon.

Käskey on täytetty -teos pohjautuu Portellin tekemiin haastatteluihin. Kirjassa on paljon suoria sitaatteja. Suomennoksessa täytyi Vuolan mukaan tarkasti puntaroida luettavuutta.

Kuinka paljon voi jättää alkuperäistä puhekielisyttä tekstiin? Portellin itsensä mielestä ymmärrettävyys ohittaa autenttisuuden. Uskollisuus alkuperäiselle tekstille on tärkeää, mutta luettavuus vielä tärkeämpää.

TUNNELMIA JA TULKINTOJA VUODELTA 1918 – PAHAN ULKOPUOLISTAMINEN

Tutkijatohtori Anne Heimon (Turun yliopisto/Suomen Akatemia) esitys perustui hänen parin vuoden takaiseen väitöstutkimukseensa. Heimo käsitteli esityksessään vuoden 1918 tapahtumia Sannatissa, jossa oli sisällissodan kolmanneksi korkein surmaluku suhteutettuna asukaslukuun. Heimo käytti tutkimuksessaan monipuolista aineistoa, kuten haastatteluja, sanomalehtiä ja päiväkirjoja. Myös Suomen sisällissodan muistitiedossa on Rooman tapahtumien tapaan ristiriitaisuuksia ja virheellisyyksiä. On muistettu väärin, yhdistetty tarinoita ja omittu niitä osaksi omaa perhehistoriaa. Molemmissa on myös tehty eroa meihin ja muihin. Vaikeita surmatöitä on helpompi käsitellä, jos painotetaan tekijän ulkopuolisuutta. Niin Sannattia kuin Roomaakin koskevassa muistitiedossa pahantekijät luokiteltiin muualta tulleiksi. Sannatin teloituksiin osallistuneet määriteltiin saksalaisiksi ja ruotsinkielisiksi ja Roomassa saksalaiset olivat pahuuden takana.

Kertojilla oli myös tarve tehdä jakoa meihin normaaleihin ja teloittajiin. Surmatöiden tekijät mainitaan usein poikkeavina yksilöinä, alkoholisteina, epänormaaleina. Toisen maailmansodan aikaiset saksalaiset sotilaat kuvataan monesti petoina, tappamiskoneina, ei siis ihmisinä lainkaan. Väärän oletuksen muuttuminen totuudeksi Rooman verilöylyn kohdalla vieritti syytä myös partisaanien niskoille. Historian vaikeista hetkistä ei aina ole saatavilla tietoja, joten jokainen luo oman tulkinnan tapahtumista. Ajan kuluessa tulkinnat muuttuvat, mutta muistot elävät.

ITALIA UUSIN SILMIN

Rooman vierailija harvemmin kiinnittää huomionsa kaupungin 1900-luvun historiaan ja kohteisiin. Roomassa on kerta kaikkiaan niin paljon nähtävää. Yleisen historian professori Taina Syrjämaa (Turun yliopisto) kertoi omassa puheenvuorossaan Rooman historian vaikeista hetkistä. Portellin teoksen *Käskey on täytetty: Historia, muisti ja verilöyly Roomassa 1944* kuvaamat siviilien murhat tapahtuivat Rooman Fosse Ardeatinella, jonne pystytettiin viisi vuotta tapahtuman jälkeen muistomerkki vuonna 1949. Rooma on täynnä muistomerkkejä, mutta muistaminen ei ole yksiselitteistä. Muistomerkeille on annettu uusia merkityksiä vallanpitäjien vaihtuessa. Fosse Ardeatinen muistomerkki sijaitsee oikealla tapahtumapaikalla, uhrien leposijalla. Tämä vahvistaa Syrjämaan mukaan sen merkitystä. Italiassa ja Roomalla on paljon kiusallisia ja kiellettyjä aiheita historiassa. Esimerkiksi fasismin aika on Syrjämaan mielestä ohitettu kevyellä tutkimuksella ilman syvällisempää käsittelyä.

Italialainen muistitietotutkija Nicola Guerra (Turun yliopisto) tarttui vuonna 2012 hyväksytyssä *I volontari italiani nelle Waffen-SS. Il pensiero politico, la formazione culturale e le motivazioni al volontariato. Una storia orale* -väitöstutkimuksessaan vaikeaan aiheeseen. Hän esitteli seminaarissa tutkimustaan italialaisista vapaaehtoisista Waffen-SS-sotilaista. Toisen maailmansodan aikaan Italiassa Waffen-SS-joukkoihin liittyi noin 20 000 ihmistä. Guerran mukaan vapaaehtoiset kannattivat yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja vastustivat voimakkaasti kapitalismia, jota juutalaiset heille edustivat. Vapaaehtoiset myös arvostelivat fasismia. Guerran tutkimus perustui vapaaehtoisten haastatteluihin, mutta hän hyödynsi myös muita lähteitä. Guerrasta muistitieto kertoo sodan todellisuudesta ja vapaaehtoisen motiiveista. Guerran aihe on avaus Italian historian kipeiden ja kiellettyjen aiheiden tutkimuksessa, jollaisia riittää yhä käsiteltäväksi. Taustalla häilyy myös pelko muistitiedon katovaisuudesta. Guerran mielenkiintoinen esitys herätti myös kysymyksen, mistä meillä Suomessa vielä vaietaan? Mitkä aiheet ovat kiellettyjä?

Suomen muistitietotutkijoiden verkoston *Historian kipupisteitä. Kerrottu menneisyys ja jakautuneet muistot* -seminaarissa käsiteltiin muistitiedon erityispiirteitä. Oivalliset esimerkit Suomesta ja Italiasta kuvastivat raskaiden muistojen käsittelyn universaalisuutta. Lyhyestä keskustelujasta huolimatta seminaari herätti kuulijoissa mielenkiintoista pohdintaa muistitiedosta.

KIRJALLISUUS

- GINZBURG, CARLO 1996: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Helsinki: Gaudeamus.
- GINZBURG, CARLO 2007: *Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva*. Helsinki: Gaudeamus
- GUERRA, NICOLA 2012: *I volontari italiani nelle Waffen-SS: il pensiero politico, la formazione culturale e le motivazioni al volontariato: una storia orale*. Turku: Turun yliopisto.
- PORTELLI, ALESSANDRO 2012: *Käskey on täytetty: Historia, muisti ja verilöyly Roomassa 1944*. Turku: Faros-kustannus Oy.

Filosofian maisteri Maria Vanha-Similä valmistelee kansatieteen väitöskirjaa Turun yliopistossa.